

самостійний вибір учнем писемних джерел, їх опрацювання й аналіз; 6 етап – рефлексія, оцінювання ефективності та результатів.

Робота учнів з писемними джерелами з історії України на уроках і вдома потребує системності. При організації такої роботи завданнями вчителя історії є, по-перше, розвиток умінь учнів працювати з писемними джерелами та, по-друге, організація пізнавальної діяльності учнів з поступовим зростанням рівня їхньої самостійності.

Добір писемних джерел із історії України для роботи учнів на уроках і вдома має бути цілеспрямованим та відбуватися на основі таких критеріїв: науковість (вірогідність, повнота, значущість джерела), відповідність програмі з історії України (її змісту та результатам навчання учнів); посиленість для учнів (обсяг, характер тощо); оптимальність (відповідність меті уроку (розділу) та віковим особливостям учнів); смислове поєднання (урахування змісту теми та проблеми, що вирішуватиметься при опануванні теоретичного матеріалу та опрацюванні писемних джерел).

Таким чином, у навчанні учнів старших класів історії України важливим завданням учителя історії є розвиток їхніх навичок аналізу писемних історичних джерел, критичне оцінювання поданої в писемних джерелах інформації, формулювання власної позиції і поглядів.

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ДЕСЯТИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

*Гупан Нестор,
докт. пед. наук, проф.,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

У сучасному шкільному підручнику з історії параграф є цілісною системою компонентів змісту, що забезпечує розв'язання завдань конкретного уроку у відповідності до вимог чинної навчальної програми, та орієнтована на активну діяльність учнів. Кожен параграф такої навчальної книги поєднує основний

(інформаційний) текст, візуальний ряд та методичну складову для опрацювання учнями і вчителем не лише окремої теми, а й розділу в цілому. Функції підручника як навчальної книги забезпечені наявністю у параграфах авторського тексту (де розкриваються основні ідеї і поняття теми) та додатковими елементами, котрі доповнюють, конкретизують, ілюструють авторський текст: історичними документами, візуальним рядом, додатковими текстами прислів'їв, віршів тощо, пов'язаних з темою уроку. Учні мають навчитись читати текст глибоко і осмислено, структурувати його (виділяти головне, окремі епізоди, складати план), формулювати питання до нього.

Можливості активізації пізнавальної діяльності учнів засобами навчальної книги реалізуються як через тексти, які мають бути цікавими і різноманітними за змістом, так і через спеціальну систему пізнавальних завдань відповідного дидактичного спрямування, що складається з багатьох компонентів. Зокрема у підручнику О. Пометун, Н. Гулана «Історія України» для 10 класу, завдання розподілені за такими групами:

1) мотиваційні та актуалізуючі набуті раніше знання і життєвий досвід учнів запитання й завдання перед початком вивчення нової теми – на початку кожного з параграфів. Наприклад: *«Спираючись на свої знання з 9 класу, на основі схеми поясніть особливості процесів модернізації українських земель на початку ХХ ст. Користуючись картою, наведіть відомі вам приклади»* [1, с.10];

2) завдання для опрацювання тексту, вміщені перед пунктом на початку тексту (адже учні мають розуміти, навіщо вони опрацьовують той чи інший текст і яким має бути результат). Серед них є окремі завдання на розмірковування, наприклад: *«Чи погоджуєтесь ви з твердженням авторів, що Україна була об'єктом геополітики окремих європейських держав?»* [1, с.13], більш складні проблемні завдання: *«Знайдіть в Інтернеті і подивіться ролик «100 років: Курултай кримськотатарського народу. Чи змінила подана інформація ваше розуміння сучасної ситуації з Кримом, а також ролі кримськотатарського народу в сучасній історії нашої держави? Напишіть історичне есе: «Яке місце посідає Курултай в історії кримськотатарського народу?»* [1, с.62];

3) завдання на розвиток критичного мислення учнів (подається через завдання «запитайте», «доведіть», «порівняйте», «висловіть власну думку»): *«Порівняйте голод в Україні 1921-1923 рр. і Голодомор 1932-1933 рр. Знайдіть спільне і відмінне»* [1, с.160];

4) завдання на осмислення нового матеріалу, вміщені всередині тексту пункту. Частіше за все вони супроводжують документи і ілюстрації, наприклад: *«На основі наведених документів опишіть як відбувалась і чим обернулась для українського населення перша радянська окупація. Яких висновків можна дійти на основі цих фото? Свою думку аргументуйте»* або *«Які течії руху опору зазначено в таблиці? Чому саме такі? За якими критеріями їх порівняно? Що спільного і відмінного було між ними?»* [1, с.218];

5) завдання для повторення і осмислення результатів уроку, що вміщені наприкінці параграфа, серед яких прості – репродуктивні завдання і більш складні – перетворюючі та творчо-пошукові, наприклад: *«Розкажіть про розгортання дій радянського партизанського руху в 1944 р.»*; *«Проаналізуйте причини величезних людських і матеріальних втрат в Україні в 1944 р.»*; *«Дослідіть історію свого рідного краю в 1943-1944 рр. Підготуйте перелік екскурсій на військову тематику. Що ви знаєте про військовий туризм?»* [1, с.235].

За типологією у системі завдань підручника вчитель може знайти:

- *репродуктивні*, що вимагають правильного відображення засвоєння знань. Вони подані інколи (якщо мова йдеться про складні для сприйняття учнів поняття чи події) перед текстами в параграфі і наприкінці параграфа (перші 3-5 завдань чи запитань). Наприклад, до теми 1 «Українські землі на початку Першої світової війни» це такі питання: *«1. Які були плани Німеччини та Австро-Угорщини щодо України? 2. Чого насамперед прагнули країни Троїстого союзу? 3. Про що йшлося у зверненні російської влади до галичан?»* [1, с.13];

- *пошукові*, коли учні повинні під керівництвом вчителя або самостійно виявити нові ознаки засвоєного поняття, або *проблемні* – спрямовані на «здобуття» (самостійно чи колективно) нових знань і висновків на основі раніше набутих в ситуації навчального ускладнення. Такі завдання можна знайти перед текстами, або наприкінці параграфа. Зокрема у темі 36 згаданого підручника учням запропоновані

такі завдання: *«Спираючись на знання теми, а також на документи, що характеризують відчуття різних людей в Україні, висловіть й аргументуйте свою думку з приводу вшанування 8-9 травня Дня пам'яті та примирення і Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні; Дайте оцінку внеску українського народу в перемогу над нацизмом у Другій світовій війні. У процесі підготовки до виконання такого завдання зверніться з відповідними запитаннями до старших членів вашої родини та використайте цей матеріал в есе»*. [1, с.245];

- *практичні*, які потребують доцільного вправного застосування набутих компетентностей (здебільшого на практичних заняттях чи для домашнього виконання). Наприклад, на практичному занятті, де учні мали завершити вивчення матеріалу пов'язаного із Першою світовою війною, десятикласникам пропонувалося таке завдання: *«Обговоріть, як ви тепер розумієте назву практичного заняття, яку запропонував авторський колектив навчальної програми: «Перша світова як виклик людському виживанню». Чи погоджуєтесь ви з нею? Чому? Якби ви були автором/авторкою навчальної програми, як би ви назвали цю тему, поєднавши всі опрацьовані вами матеріали? Чому саме так?»* [1, с.29].

Отже, велика кількість різноманітних ґрунтовно розроблених та методично грамотно розташованих завдань у підручнику дозволяє вчителю організувати навчання у відповідності до індивідуальних особливостей дітей та рівня класу. Виконання їх передбачає диференціацію з урахуванням рівня розвитку дітей (з кількох запропонованих вони можуть вибрати або простіший, або складніший варіант).

Ключові слова: запитання, завдання, учні, теми.

Список використаних джерел

1. Пометун О.І. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І. Пометун, Н.М. Гупан. – К. : УОВЦ «Оріон», 2018. – 256 с.